Vjekoslav Maks Luburić

Povlačenje Hrvatske vojske prema Austriji

Vjekoslav Maks Luburić:

Povlačenje Hrvatske vojske prema Austriji

/3. poglavlje knjige *Ivan John Prcela: Operation Slaughterhouse, 1970./*

Ožujak 1945. Hrvatska Južna vojska potukla je elitne partizanske jedinice u nizu borbi u Bosni.

Sredinom travnja 1945. Hrvatska obavještajna mreža otkriva da njemački Wehrmacht planira povlačenje iz Hrvatske.

Dana 30. travnja Hrvatska vlada stvara konačnu odluku da će napustiti domovinu i izbjeći pružanje šireg otpora da poštedi civilno pučanstvo od angloameričkih zračnih napada i od osvete partizana i bivših srpskih četnika koji su se okupili oko Tita.

1. svibnja. Odluka vlade priopćena je Glavnom Vojnom Stožeru. Generali su izradili u potankosti plana povlačenja preko Slovenije u Austriju i predaje Britancima, pozivajući se na status ratnih zarobljenika prema odredbama Ženevske i Haške konvencije.

2. svibnja. Državni ministar Vrančić i kapetan Vrkljan odlaze za britanski Glavni stan da zatraže od britanskoga zapovjedništva da primi predaju Hrvatskih oružanih snaga.

3. svibnja. Hrvatske oružane snage započinju evakuaciju Zagreba.

4. svibnja. Južna vojska povlači se prema sjeveru i zaobilazi Zagreb.

5. svibnja. General Luburić uvečer se vraća u Zagreb da evakuira najspremnije jedinice koje su željele boriti se do zadnjega čovjeka.

6. svibnja. Sam general Luburić u zoru se povlači prema Sloveniji. Prve partizanske jedinice ulaze u Zagreb 7.-12. svibnja. Prethodnice Oružanih snaga i građana koji su im se pridružili stižu u Sloveniju i Austriju bez posebnog ometanja od komunističkih snaga, koje su hrvatske elitne jedinice posvuda natjerale na uzmak. Rasulo njemačkog Wehrmachta za Balkan prouzrokuje zakrčivanje cesta sve od Zagreba do Celja u Sloveniji.

7. svibnja. Hrvatsku mirovnu misiju zaustavlja kapetan Crawford u Forliju u Italiji. Zato nije uspostavljena nikakva izravna veza s Glavnim stanom britanskog vojskovođe maršala Montgomeryja u Caserti.

14.-15. svibnja. Hrvatske oružane snage i pridruženi građani stižu do britanskih položaja u Austriji.

15. svibnja. Hrvatski predstavnici (Herenčić, Crljen i dr.) prihvaćaju britanski zahtjev o bezuvjetnoj predaji.

16. svibnja. Započinju pokolji vojnika i građana.

Svibanj – kolovoz 1945. Diljem Jugoslavije provode se "marševi smrti" hrvatskih ratnih zarobljenika i građana.

Kolovoz 1945. - jesen 1947. Pokolji se nastavljaju, dok austrijski i talijanski socijalisti vraćaju hrvatske izbjeglice u Jugoslaviju.

Tijekom ožujka 1945. naše Hrvatske oružane snage[1] vodile su na Ivan Sedlu - planine u jugoistočnoj Bosni niz teških borbi protiv partizana koje je predvodio Josip Broz Tito. U ovim krvavim okršajima Hrvati su potukli elitne partizanske trupe, koje su bili izvježbavali Englezi i Amerikanci, opskrbili ih u Egiptu i Italiji te ih onda prevozili na Balkan. Premda je partizansko naoružanje bilo bolje, topništvo koje smo mi imali bilo je kadro da nadjača njihovo i da ih potuče u napadima koje su vodile motorizirane i tehničke "crvene" udarne jedinice. Hrvatski domoljubi bili su otkopali sakrivena skladišta oružja, i to neka još iz rata 1914. - 1918. Premda je ovo oružje i streljivo bilo zastarjelo, njime su se služile nedavno opremljene policijske postrojbe koje ranije u ovome ratu izvojevahu posebne pobjede protiv partizana i četnika. Naš lijevi bok prostirao se preko Ivan-planine. Ovdje smo pripremili obrambene položaje i organizirali pomične jedinice koje podržavaše vezu između brojnih hrvatskih policijskih skupina u zapadnoj Hercegovini i naših odreda u jugo-zapadnoj Bosni. Pomoć koja im je stizala iz Glavnoga stana, omogućila je rakićanskoj vojsci, pod zapovjedništvom pukovnika Dragičevića, i šuickoj vojsci da se bore protiv raznih ofenziva koje su partizani vodili protiv našeg boka. Neprestana izletna nadgledavanja naših položaja na Ivan-planini, koje sam ja izvodio, bila su za mene posebno jamstvo da bismo ovdje mogli čvrsto izdržati protiv deset potpunih partizanskih divizija. Koncentracija od 100.000 vojnika na ovome sektoru osiguravala bi naš bok protiv napada svih jugoslavenskih komunista i srpskih šovinista na Balkanu.

Onaj dio naše fronte koji je bio raspoređen oko Banja Luke bio je također čvrst kao stanac-kamen. Ja sam uspostavio postrojbe u srednjoj Slavoniji i na prostorima između Gradiške, Dubice i Sanskoga Mosta. Ovi komandosi osiguravali su nesmetan prolaz trupa i materijala iz Broda do Zagreba. Tako su otvorene bile veze između Južne i Sjeverne vojske te

[1] Bez obzira što neprijatelji, protivnici ili kritičari govore, pišu ili misle o djelovanju generala Luburića za vrijeme Drugoga svjetskog rata, urednici ovoga djela misle da je bitno uključiti njegov iskaz o događajima i uzrocima koji su vodili prema predaji *Hrvatske vojske* 1945. godine. Luburićev iskaz daje uvid u tragediju te godine, koji bi inače nedostajao u ovomu prikazu lanca uzroka i posljedica koji čine stvarnost te velike hrvatske katastrofe. Ovo je više nego bilješka za povijest; ovo jest povijesno svjedočanstvo, zapravo nepatvoren opis onoga što se stvarno zbilo u posljednjim danima rata na ovim prostorima.

također i one koje su povezivale Srijemski front u istočnoj Slavoniji s našim glavnim gradom Zagrebom. Na sjeveru, general Moškov je pod svojim zapovjedništvom imao izabrane jedinice Pavelićevih Tjelesnih Zborova. Ove jedinice, skupa s divizijama veterana iz ogorčenih borbi duž Drine, pod zapovjedništvom generala Bobana, podržavale su frontu protiv ruskih i bugarskih masa koje su provodile svoje koncentriranje na toj ratnoj pozornici.

Ja sam uvijek održavao izravan kontakt s hrvatskim čelnicima vojnog osoblja i s Poglavnikom dr. Antom Pavelićem. I brzoglasom i službeno pisanim raportima ja sam tim vlastima priopćio da je uspješno izveden onaj zadatak za koji su me zadužili – organizirati obranu države Hrvatske na Ivan-planini. Naše pobjede nad komunistima u ovoj zoni operacija uvjerile su svakoga koji bijaše sudionikom ovih akcija da smo mi mogli i morali braniti Hrvatsku na Ivan Sedlu-planine. U ono vrijeme mnogo se govorilo o "Zvonimirovoj liniji"[2], koja se prostirala od Varaždina i Koprivnice u Slavoniji preko Siska i Petrinje i južno od Karlovca prema moru. Ova planirana linija utvrda trebala je služiti kao posljednji zid obrane protiv predmnijevanom prodiranju Rusa u našu zemlju sa sjeveroistoka. Mnogi optimisti mislili su da će Velika Britanija i Savezne Američke Države prepoznati pogibelj koja je nadolazila prodorom sovjetske Rusije i međunarodnog marksizma u Srednju Europu i na Balkan. Ovi ljudi čak su vjerovali da bi nam Anglo-Amerikanci dali potrebnu vojnu opremu da zaustavimo Ruse da nas ne pregaze! Danas ovaj način rezoniranja izgleda možda naivan, osobito u svjetlu događaja koji su uslijedili, ali u proljeće 1945. nemali broj Hrvata bio je uvjerio sam sebe da će zapadni Saveznici sigurno spoznati vrijednost Hrvatske vojske u nadolazećoj borbi svijeta protiv marksizma.

Visok moral naših postrojbi i građanskog pučanstva na mene je ostavio dubok dojam. Jednom zgodom osobno sam nadgledao neke jedinice koje

[2] Kralj Dmitar Zvonimir, koji je kraljevao od 1076. do 1088. ili 1089. godine, bio je posljednji kralj hrvatske narodne krvi. "Zvonimirova linija" trebala se sastojati od tri glavna sektora, čijim je srednjim dijelom, koji se oslanjao na Sisak i Petrinju, trebao zapovijedati general Luburić. Prva vojska generala Moškova s Pavelićevim Tjelesnim zdrugovima, trebala je kod Varaždina oblikovati lijevo krilo, dočim je general Sertić imao zadatak uspostaviti obranu desnoga krila. Njegovo zapovjedništvo trebalo je biti smješteno u Karlovcu. Odluka civilnih vlasti za evakuaciju zemlje poništila je planove tih operacija.

su se, zbog neočekivanoga bijega Nijemaca, bile povukle iz Hercegovine. Uvidio sam da su ti hercegovački Hrvati bili potpuno uvjereni da će se kao pobjednici naskoro povratiti na svoju rodnu grudu.

Kada su Nijemci napustili Hercegovinu, oni to učiniše bez prethodnih dogovora s hrvatskim vojnim vlastima toga kraja. Stoga su se hrvatske postrojbe na položajima u tom dijelu naše zemlje našle u teškom škripcu. Da se spasi ugrožene jedinice i da ih napredujući partizani ne odsjeku jedne od drugih, sve vojne i civilne hrvatske vlasti u Hercegovini i okolnim krajevima bile su podložene mojoj vlasti. Sve hrvatske snage koje su se zbog njemačkoga povlačenja morale povlačiti iz Hercegovine, kao i razne jedinice na povlačenju iz južne i srednje Dalmacije te iz istočne i srednje Bosne, bile su uključene u našu Južnu vojsku.

Moram iskoristiti ovu priliku i odati osobno priznanje hrvatskom pučanstvu Hercegovine, bili oni katolici, muslimani ili pravoslavci. Od travnja 1941. do tužnih dana u svibnju 1945. čitava Hercegovina bila je vojni rezervoar za Hrvatsku vojsku.

Svaka naša pojedina pukovnija imala je dobrovoljce iz ove drevne hrvatske zemlje i bila je jedini dio države Hrvatske u kojemu nije trebalo provoditi službene mobilizacijske mjere ili redovito novačenje u Oružane snage. Svaki hercegovački Hrvat, bio on katolik ili musliman, te neki pravoslavni Hercegovci, služio je kao dragovoljac. Čak i oni koji su bili premladi ili prestari molili su da im se dopusti služiti u Vojsci. Kad sam u Konjicu nadgledao kolone na povlačenju, vlastitim očima sam vidio kako tri naraštaja stupaju jedan uz drugi pod hrvatskim zastavama. Dan-danas sam uvjeren da smo do posljednjeg čovjeka morali braniti domovinu na Ivan-planini. Sto tisuća vojnika, koje sam imao pod svojim zapovjedništvom, dijelilo je moje uvjerenje, kao što je to učinilo i civilno pučanstvo na jugu.

Nitko ni pomišljao nije da je rat izgubljen. Opet se ponovila godina 1918., kada su Hrvati bili posljednji među habsburškim narodima da pročitaju "rukopis na zidu" i zato nisu bili spremni iskoristiti političku priliku toga trenutka. Civilna izaslanstva dolazila su k meni da izraze svoju spremnost za obranu hrvatske granice na Ivan-planini. Mnogi ugledni gradjani

dovodili su svoje sinove, od kojih su neki bili malodobnici, da služe kao dragovoljci u obrani rodne grude. Organizacija naših žena, Ženska loza, tražila je da sve hrvatske žene budu naoružane.

Pristizanje svježih trupa iz sjevernoga dijela naše zemlje još više je podiglo ratni duh koji se je zapažao posvuda. Atmosfera je bila tako ohrabrujuća da sam iz Broda doveo u Sarajevo vojnu opremu i topničke zalihe koje su upravo trebale biti otpremljene prema sjeveru. Časnici i vojnici imali su na umu samo jedno – tjerati i uništiti neprijatelja. Neki Austrijanci i Nijemci molili su me da im se dopusti boriti se u našim redovima ako se Njemačka preda. Albanci, Makedonci i Bugari stizali su u Bosnu u sve većem broju, kao što su to činili i ljudi iz staroga Sandžaka i Novoga Pazara. Crnogorski sljedbenici Sekule Drljevića slali su svoje poklisare, moleći da im se dopusti pridružiti se nama. U Sarajevu sam razgovarao s mjesnim vojnim i civilnim vlastima. Na dugo sam raspravljao s državnim ministrom Frkovićem, s velikim županom dr. Spuževićem i s ustaškim predstavnikom Šćepom Barbarićem. Održao sam također dogovore s ministrom Vrančićem i s dr. Mehičićem. Oba ova dužnosnika nastojala su osigurati svu raspoloživu opremu za naše trupe. Oni su također pokušali pomoći muslimanskim izbjeglicama, tzv. "muhadžirima".

Šest generala na bosanskoj pozornici operacija, na čelu s generalom Markuljem, zapovjednikom Sarajevskog vojnog okruga, stavili su se meni na raspolaganje. Tako je učinio i pukovnik Hadžić. Glavni imam ili kapetan muslimanske Tjelesne straže dr. Pavelića te i imam-efendija Aganović, izvanredni teolog i narodni vođa hrvatskih bosanskih muslimana, učinili su isto. Kapetan Glavnog stožera i brojni časnici i dužnosnici, čiju sam službu zatražio, stigoše zrakoplovom da mi pomognu u planiranoj obrambenoj organizaciji, a jedna Udarna bojna stigla je kamionom. Zapazio sam da su hrvatske vojne kolone, koje su stizale iz Like i Krbave u zapadnoj Hrvatskoj, bile iznad svih drugih postrojbi čelične u svojoj odlučnosti boriti se do smrti protiv komunista svih boja.

No dok je moral na fronti rastao, u glavnome gradu Vlada je izrađivala planove. Bojnik, zapovjednik Vojnog redarstva, i bojnik[3] iz Vojne obavještajne službe, otkriše da su njemačke snage na Balkanu namjeravale povlačiti se kroz Hrvatsku u Sloveniju. Balkanski Wehrmacht radije bi se predao slovenskim partizanima nego Titovim južnim snagama. Ta dva časnika dostaviše hrvatskoj Vladi i Vojnom stožeru povjerljivu dokumentaciju o njemačkim namjerama.

Čim sam doznao što su Nijemci planirali iza naših leđa, kontaktirao sam s nekim austrijskim časnicima koji su bili služili u staroj carsko-kraljevskoj vojsci i koji su uvelike cijenili Hrvate. Ove osobe me obavijestiše da se neki austrijski i njemački časnici nisu slagali sa zamisli predaje partizanima, bilo to u Sloveniji bilo drugdje.

To pak bijaše pravo kolo vještica. Kao i uvijek u ovome ratu, četnici igrahu dvostruku ulogu. Naše sigurnosne jedinice uhvatiše dvojicu njih koji su po danu hinili suradnju s Nijemcima, a poslije sumraka pravili su svoje "izlete" za partizane. Ova odabrana dvojica bijahu zabavljena pripremanjem pokolja ranjenih hrvatskih i njemačkih vojnika koji će ostati u sarajevskim bolnicama ako mi napustimo grad. Naši sigurnosnici otkriše i određen broj četničko- partizanskih urotničkih mreža te također uhitiše neke hrvatske izdajice. Unatoč ovim suprotnim snagama u pozadini, moral Oružanih snaga i domoljublje civilnog pučanstva dosegnuli su najviši stupanj za čitavoga rata. Ovo sam priopćio Poglavniku i ministru obrane, admiralu Steinflu, kada ovaj dođe pregledati naše položaje na Ivan-planini. Steinfl se složio s mojom analizom situacije i posvema očito izrazio je želju da radije ostaje s nama nego da se vraća u Zagreb. Čak i u ovim danima iskušenja on je nastojao sačuvati svoj smisao za humor, koji mu nikada, pa ni u najtežim prilikama, nije nedostajao. Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata on je bio ranjen u desnu nogu i nije mogao hodati bez štapa. Kad je posjetio naše položaje na Ivan-planini, podsjećao nas je na tu svoju invalidnost. Zbijao je šale o tome, govoreći vojnicima da je njegova želja ostati s njima jer je

[3] Imena hrvatskih časnika morala su biti prešućena radi njihove vlastite sigurnosti (urednička bilješka). Njihova je imena general Luburić odnio sa sobom u grob.

među hrabrima morao biti najhrabriji. Zašto ne, kad ionako nije mogao bježati?

Steinfl i ja bili smo dugogodišnji prijatelji. Kad smo ostali sami, iskreno mu rekoh kako imam osjećaj da mi ne govori o svemu što je znao. Pretpostavljao sam da ga je vlada poslala ovamo s posebnom namjerom, a ova namjera vjerojatno se odnosila na plan povlačenja iz Sarajeva i iz južnog dijela države Hrvatske. S velikim elanom sam mu priopćio da ćemo u Bosni uspostaviti pravo hrvatsko kraljevstvo. General Boban, pukovnik Sudar, pukovnik Bogdanić, pukovnik Pjanić, pukovnik Dragičević i pukovnik Hadžić pomoći će nam u ovome naumu. Isto će učiniti i muslimanske hodže, fratri franjevci i dominikanci i potomci starih paša, vezira i aga iz turskih vremena. Skupa smo se šalili kako ćemo okruniti novoga hrvatskoga kralja[4] u Sarajevu. Što se tiče Hrvata s druge strane Save, neka oni po svojoj zamisli ustroje državu. Rezultat mnogih naših razgovora bio je da se Steinfl vratio u Zagreb uvjeren da se ja ne ću povlačiti s Ivan-planine ako mi Vlada i Glavni stožer posebno ne nalože da tako učiniti.

Sarajevo je tada gorjelo od nacionalnoga žara. Vršile su se pripreme za slavljenje desetoga travnja, dana državne nezavisnosti, i to na stupnju koji Bosna još nije vidjela. Najugledniji građani, skupa s redovito rezerviranim begovima, čestitali su mi na uspješnoj obrani Ivan-planine i na vojnim uspjesima koje smo postigli protiv komunista. Također izraziše svoje zadovoljstvo što smo uhitili i kaznili izdajice i neprijateljske agente koje su otkrili moji ljudi.

Kao što se uvijek zbiva, kada izgleda da su dostignuti vrhunci veselja i oduševljenja, na vidiku naše časovite sreće pojavi se kobni oblak kao opomena da sva veselja svijeta imaju svoj neizbježiv konac. Premda su Nijemci činili sve da nam zajamče kako nas oni neće napustiti, mi smo znali da su upravo to pripremali. Kad sam raspolagao svim činjenicama, pozvah njemačke zapovjednike na svečani ručak, na kojemu su bili

[4] Kada je godine 1941. bila proglašena hrvatska državna nezavisnost, jedan član savojske kuće od Pavelićeve vlade bi prihvaćen za kralja. No, vojvoda je dobro znao da su po svojoj tradiciji Hrvati nastrojeni antitalijanski, pa ovaj nikad nije ni stupio na hrvatsko tlo.

hrvatski generali i visoki civilni dužnosnici. Za obroka sasvim otvoreno priopćih svojim gostima da znam za njihove planove. Rekoh im da ću – ako njihova nastojanja za provedbu općega povlačenja budu prijetila učinkovitosti hrvatskih trupa – ja razoružati sve njemačke postrojbe. Objesit ću sve njemačke časnike koji su najodgovorniji za akcije na štetu naših državnih interesa.

Očito Nijemci nisu sumnjali da sam mislio onako kako sam im rekao. Zamolili su njemačkog konzula u Zagrebu da intervenira između njih i vrhovnog zapovjedništva u Zagrebu. Konzul R. bijaše desna ruka Siegfrieda Kaschea, berlinskoga poklisara pri Pavelićevoj vladi. Konzul R. bio je iskreni prijatelj hrvatskoga naroda a sa mnom je održavao dobre osobne veze. U nekoliko navrata uručio mi je originale pritužbi ambasadoru od njemačkih časnika od kojih smo mi Hrvati oduzimali oružje i streljivo. Stoga te pritužbe nikada nisu stigle do viših njemačkih vlasti i nisu prouzročile kršenje veza između nas i Nijemaca, premda se to moglo očekivati. Moram također naglasiti da je odmah nakon što je konzul R. stigao u Zagreb jedan broj njemačkih časnika, čija nazočnost bijaše nepoželjna u Hrvatskoj, bio ili od Berlina pozvan natrag ili dodijeljen drugim frontovima.

Zbog beskompromisnog stava koji sam zauzimao u pogledu hrvatske državne suverenosti, mnogi me Nijemci nisu cijenili. Ja sam ih prihvatio kao ratne saveznike i kao antikomuniste, ali nikada, nikada se nisam slagao s praksom nacističkog pozdravljanja dizanjem ruke, kako su oni mene redovito pozdravljali, niti sam ikada otišao na sastanke nacističke stranke na koje hrvatski časnici i dužnosnici katkad bijahu pozvani. Jednako sam odbijao civilne počasti koje mi je nudila njemačka vlada. Općenito, izbjegavao sam kontakt s nacističkom strankom kao i sa SS-om, SD-om, postrojbama nacističkih milicija itd. Hrvatska vlada ipak je odlučila da bi, ako Njemačka padne, bilo nerazborito nastaviti s našim vlastitim vojnim akcijama na području Hrvatske. Zato opomena koju sam bio priopćio njemačkim generalima u Zagrebu ne bi dobro primljena.

Sredinom travnja 1945. dr. Pavelić brzoglasom me pozva da dođem u naš glavni grad na razgovore u kojima će biti raspravljano o nadolazećoj

vojnoj i političkoj situaciji. Pukovnik Rogulj na raspolaganje mi je dao jedan zrakoplov te sam otišao na uzletište a da nisam otvorio ni dnevnu poštu. Načelnik moga stožera, pukovnik Muhamed Ridanović, ostao je na dužnosti u Sarajevu. Njemu sam dao upute da poduzme jaku akciju otklanjanja bilo kakve sumnje da ja napuštam svoje zapovjedništvo. Ako ovakve glasine počmu kolati, njihov učinak na vojni i civilni moral bit će vrlo poguban. Konačno, moj zrakoplov mogao je poletjeti. Dva pilota i dva tjelesna stražara bili su uz mene u zrakoplovu. Iznad Kozare zašli smo u jaku oluju. Jedva što smo planinu ostavili iza sebe, dva britanska zrakoplova kroz zrak izroniše protiv nas. Morali smo letjeti vrlo nisko i nekoliko puta mijenjati tijek leta, e da izbjegnemo njihove napade. Već je bilo mračno kad smo se približavali Zagrebu. Uzbuna je bila na snazi u gradu, što nas je stavilo u vrlo tešku situaciju jer smo imali samo malo goriva. Niti smo se mogli vratiti natrag niti letjeti na drugo odredište, a niti se spustiti. Piloti odlučiše da jedino što mogu učiniti jest spustiti zrakoplov na uzletište, premda se je znalo da je ono bilo oštećeno, a svjetala nije bilo da nas vode pri spuštanju na zemlju. Piloti su zrakoplov spustili sigurno, ali kad smo bili na zemlji, upali smo u rupu od bombi. Zrakoplov se iznenada spotaknuo, pa je izgledalo da će se prevrnuti na bok. Nisam siguran što se desilo, osim što se sjećam da sam se bacio unatrag. Jedan pilot bi ozlijeđen, dok su drugi piloti i jedan od mojih stražara zadobili lagan potres. Na sreću, drugi stražar ne bi ozlijeđen i on je hitno pozvao liječničku pomoć.

Treći dan poslije tog nesretnog slučaja, probudio sam se u bolnici na Rebru. Imao sam potres mozga koji je nagovješćivao "nešto preozbiljnoga", kako bi se Shakespeare izrazio. Upravitelj bolnice na Rebru bio je puk. dr. Cvitanović, koji je ranije u ratu bio jedan od mojih najužih suradnika u borbama uzduž jadranske obale. Njegova je briga bila da netko uvijek ostane uz moj krevet i da mi se pruži svaka njega. U svojoj knjizi, objelodanjenoj prije nekoliko godina, dr. Jerko Jareb[5] veli da sam ja, čim dođoh k sebi, tražio da vidim dr. Pavelića. On je prišao mojem

[5] Jere Jareb: *Pola stoljeća hrvatske politike,* Buenos Aires, knjižnica Hrvatske revije, 1960., str. 116

krevetu, a ja sam mu priopćio da Nijemci namjeravaju napustiti Sarajevo te vjerojatno čak i cijelu Hrvatsku.

Nakon što je dr. Pavelić otišao iz bolnice, ja sam bio premješten u zapovjednički stožer na Pantovčaku. Ondje su me njegovali pukovnik Cvitanović i naš obiteljski liječnik i prijatelj, dr. K. Bio sam tako slab da bez pomoći nisam mogao stajati na nogama. Oko mene se odvijala neprestana aktivnost zbog vojnih operacija u punom pogonu. Tako mi je unatoč slabunjavome stanju bilo povjereno organiziranje Vojnog zapovjedništva u Sisku. Čitavo osoblje hrvatske mornarice bilo je uključeno u postrojbe koje su sada bile podložne mojim nalozima. Riječke jedinice, kadeti mornaričkih akademija, sve mornaričke snage koje su se bile povukle iz obalnoga pojasa i sveukupno ministarstvo mornarice potpali su pod moje zapovjedništvo. lsto su tako jedinice Časne radne službe smjesta uključene u redovne vojne postrojbe.

Izgleda da su dužnosti koje su bile povezane s Vojnim zapovjedništvom u Sisku meni dodijeljene da ometu moj povratak u Sarajevo. Izdane su bile zapovijedi onim vlastima koje su bile zadužene za moje odsutnosti, da pokrenu pripreme za povlačenje prema sjeveru. Tako propade plan obrane hrvatske grude na crti Ivan-planine i organiziranja narodnoga otpora u pozadini partizanskih linija. General Markulj sada je bio vodeći general na bosanskome sektoru. Zagreb mu je naložio da u red stavi povlačenje svih naših snaga iz Bosne, uključivši i poluvojne milicije i jedinice domobranstva, prema sjevernoj obali rijeke Save. Odavle će oni moći zauzeti položaje uzduž "Zvonimirove linije".

No, ta linija postojala je samo na papiru.[6] Vlada nije imala ozbiljnu namjeru nastaviti rat na našem državnom teritoriju. Značajan otpor partizanskom napredovanju bit će pružen samo nakon što glavnina vojske uđe u Sloveniju. Ova računica temeljila se na pretpostavci da će Nijemci koncentrirati velike količine svojih trupa u Sloveniji dok se njihove jedinice budu povlačile iz Italije i Trsta. Većina naših vojnih vođa

[6] Prema planu izgradnje Glavnog Stožera, general Luburić je trebao biti na čelu srednjeg kotora ove linije, koju su trebale braniti njegova druga vojska i postrojbe Obrane. Bilo je određeno da u Sisku bude njegovo zapovjedništvo za ovu operaciju.

željela je organizirati vojni otpor u domovini. Međutim civilni upravitelji su osjećali da će četnici i partizani, ako se mi odlučimo na konačnu borbu, dobiti toliko pomoći od Rusa, Engleza i Amerikanaca da bi borba mogla samo uroditi istrebljivanjem glavnine hrvatskoga pučanstva, žena, djece i starijih osoba. [7]

Tako su bili izgrađeni planovi za povlačenje prema Sloveniji. Čim sam fizički bio u mogućnosti preuzeti zapovjedništvo nad Južnom vojskom, to sam i učinio. Ova operacijska skupina uključivala je moj Drugi i uz to Treći i Četvrti Zbor. Zadatak generala Moškova i njegovih Zborova bio je preuzeti Sjevernu vojsku koja će biti prethodnica povlačenju. Moškov je već bio zauzet organiziranjem prihvatne postaje za članove Državnog savjeta, Sabora i vladinih dužnosnika, koji su očekivali da će napustiti Hrvatsku. Ta prihvatna središta bila su smještena u Austriji i Njemačkoj. Nesretni slučaj sa zrakoplovom zapravo me ostavio paraliziranim, ali zahvaljujući učinkovitoj njezi, ja sam se brzo oporavio i naskoro sam se mogao posvetiti koncentriranju snaga moje Obrane u blizini Siska. Pukovnik Lisak i moj osobni predstavnik, pukovnik Ivica Matković, otišli su u Sarajevo da pomognu generalu Markulju s pripremama za povlačenje prema sjeveru.

Sve od početka rata ja sam bio zapovjednik postrojbi Obrane, koje je zapala odgovornost organizirati otpor u onim hrvatskim krajevima koji, zbog ratnih neprilika, padoše pod komunističku kontrolu. Kao po pravilu, Titove snage mogle su kontrolirati autentične hrvatske krajeve samo onda kad su u razgovorima uspjeli postići mjesne nagodbe s našim "saveznicima", osobito Talijanima. Jedinice Obrane služile su se protiv partizana istom gerilskom taktikom kojom su se sami "crveni" služili na prostorima pod našom kontrolom. Čim sam doznao da je naša vlada planirala povlačenje, poduzeo sam brze mjere organiziranja Hrvatskoga narodnoga otpora. Nadao sam se da ću moći zaštiti povlačenje naše redovite vojske izvodeći nenadane napade, zasjede napredujućim

[7] Poželjno je prizvati pozornost na motive evakuacije državnog teretorija, jer je srpski Židov Moše Pijade napisao vrlo tendenciozan i pogrešan prikaz o konačnim vojnim događajima 1945. Pijadino pričanje ide za tim da glorificira partizanske trupe koje su stvarno bile gotovo u stanju paralize kad god nisu mogle računati s masovnom ruskom, američkom i engleskom potporom.

partizanskim kolonama i uspostavljajući opću sabotažu. Ova taktika bila je namijenjena dovođenju srpskih i komunističkih snaga u zbrku, paralizirajući njihovo tjeranje naših trupa na povlačenje. Da taj cilj bude lakši, sabrao sam i regrupirao ostatke od nekoliko antikomunističkih snaga koje su se kroz teritorij države Hrvatske povlačile prema zapadu. Sve do njemačkog sloma ti su elementi činili zalaznice, prethodnice i snage njemačkih vojski na Balkanu koje su zaštićivale bokove. U prvome svjetskom ratu Nijemci su se služili hrvatskim i drugim Austrougarskim trupama da one izvršavaju što je moguće više nečista posla i teške borbe, dok su oni pošteđivali svoje ljude i sebi pripisivali sav kredit za postignute uspjehe. Sada, u Drugome svjetskom ratu, Wehrmacht je ponavljao beskrupulozno iskorištavanje svojih saveznika.

Velike skupine albanskih nacionalista dođoše u Sarajevo da se pridruže našim kolonama. Ovaj narod je bježao s Kosova, s glasovitog "Polja kosptica" iz srpskih legendi, te iz Makedonije i Sandžaka, e da izbjegnu potpunu likvidaciju koju su partizani provodili u nekim krajevima. Srpski komunisti, a isto tako i četnici, znali su samo za jedan put za osiguravanje srpske brojčane nadmoći na Kosovu, Makedoniji i Novom Pazaru, a taj bijaše – pobiti što više Albanaca. Od ovih izbjeglica ustrojio sam posebnu jedinicu, "Skenderbegovu legiju"[8]. Tu albansku postrojbu treba razlikovati od Sandžačke bojne koju je predvodio pukovnik Sulejman Pacariz i od jedne druge albanske gerilske jedinice pod zapovjedništvom Omar-paše, tzv. "Prekodrinske grupe", koja je operirala na srpskoj strani Drine. Pukovnik Pacariz jest Hrvat albanskog podrijetla koji bijaše organizator narodnog otpora u Sandžaku. Njegovo zapovjedništvo bilo je uključeno u moju Drugu vojsku.

Crnogorski sljedbenici Sekule Drljevića također su uspjeli stići do nas. Nazivajući se Crnogorskom vojskom, oni ustrojiše dvije bojne pod zapovjedništvom pukovnika Agrama. [9]

---

[8] Skenderbeg (Juraj Kastriotić), koji je umro 1468., jest veliki nacionalni heroj antikomunističkih Albanaca. On je u 15 stoljeću izvojevao mnoge pobjede nad Turcima.

[9] Sve do 19. stoljeća Crna Gora je bila jedina slavenska nezavisna država na Balkanu. Godine 1916. on bi pobijeđena od Austrijanaca, a 1918. bila je uključena u državu Srba, Hrvata i Slovenaca. Neki Crnogorci ipak su ostali vjerni starome kralju Nikoli i opet su željeli uspostaviti nezavisnost svoje zemlje.

Tu je bila i Mađarska legija pod vodstvom bojnika Kovacsa. Sastojala se od izbjeglica iz same Mađarske, od mađarske skupine iz Osijeka i raznih mađarskih pojedinaca koji dezertiraše iz njemačke vojske u koju bijahu unovačeni. Kasnije za rata ti su se Mađari borili uz bok hrvatskim trupama kao i u ratu 1914. Sve dok Nijemci ne započeše evakuaciju Balkana, Mađarska legija imala je svoj glavni stožer u Lepoglavi, starodrevnom središtu hrvatske znanosti i kulture. U konačnoj fazi rata morao sam voditi razgovore s generalom Đukićem, vojnim predstavnikom tzv. "kraljevskih četnika" Draže Mihailovića. Hrvatsko vrhovno zapovjedništvo željelo je znati hoće li ti srpski monarhisti surađivati s nama u provođenju operacija protiv komunista na hrvatskom i slovenskom teritoriju. Zajedno s generalom Moškovom razgovore sam vodio i sa slovenskom vojnom delegacijom, koju posla general Rupnik, zapovjednik slovenskih bjelogardista ili domobrana. Biskup Rožman i gosp. Horvat, Slovenac koji je živio u Zagrebu, bili su također članovi te delegacije. Osim zadatka integriranja ovih nekoliko stranih elemenata s hrvatskim postrojbama pod mojim zapovjedništvom, Vlada mi je dala nalog da skupim i integriram u naše redove sve Hrvate koji su, zbog tehničkih razloga, služili u njemačkim jedinicama. Čitavo proljeće ostao sam u uskoj vezi s generalom Metzgerom[10], koji je bio zapovjednik Srijemske fronte. Kao odgovor na njegove zamolbe, poslao sam mu nekoliko iskusnih i hrabrih mladića koji su mu trebali za tenkovske jedinice. Oni su morali poći u susret prodoru jakih ruskih tenkovskih kolona koje se nagomilaše protiv Srijemskome frontu, kako bi pomogle Srbima u njihovim pokušajima da se tu učvrste. Metzger mi je priopćio da su se Mihailovićevi četnici služili svojim uobičajenim trikovima. Oni su se tako podlo pretvorili u partizanske brigade da čak nisu ni skinuli srpske kraljevske oznake sa svojih šubara i uniforma. Metzger mi je rekao da se on ne bi povlačio, pa sve da ga napadne svaki Srbin, Rus i Bugarin na Balkanu. On nije bio mladić pod utjecajem izljeva nerazboritog oduševljenja, nego je bio prokušani ratnik koji je ozbiljno promišljao svaku izgovorenu riječ. Poruke koje sam od njega primao uvelike su me

[10] Kao član austrougarskog *Glavnog stožera* 1914.-1915., Metzger je bio uvelike odgovoran za teške pogreške počinjene u vođenju borbi protiv Rusa i Srba u prvim mjesecima toga rata. On se kasnije istakao kao divizijski zapovjednik u prvim borbenim linijama.

ohrabrile. Posebno sam bio oduševljen saznavši za sjajne uspjehe koje je postigao naš pukovnik Štir u okrugu Valpova. Ovdje je Štir potukao i raspršio jednu rusku pukovniju koja je bila stigla na desnu obalu Drave. Obavijestivši me o toj akciji, general Metzger nadoda da je on proveo opću mobilizaciju u Srijemu, najistočnijem dijelu hrvatskoga državnoga teritorija.

Nakon velikih borbi koje su se vodile oko Siska i Petrinje, da zaustavimo partizansko napredovanje, ja sam iz Sunje organizirao napad na zalaznicu Titovih masa. Prije nego što sam mogao potpuno privesti kraju ovu operaciju, primih žuran brzoglasni naziv da se odmah prijavim Glavnome stožeru u Zagrebu. Poslan bi i poseban transportni zrakoplov da me doveze u naš glavni grad, u koji ovaj put stigoh bez nesretnoga slučaja. U našem glavnom gradu čekale su me tužne vijesti. 30. travnja dr. Pavelić i ministar-predsjednik, dr. Nikola Mandić, predsjedali su sastankom hrvatske vlade. Na ovome je sastanku donesena odluka da napustimo hrvatsku zemlju i da se putem Slovenije povlačimo u Austriju. Hrvatske oružane snage u Austriji će se predati britanskoj vojsci. Izgledalo je kako je svatko mislio da će engleske vlasti poštivati odredbe Haške i Ženevske konvencije o vojnim ratnim zarobljenicima. Čak i civili, od kojih su neki imali dirljivo povjerenje u britanski razvikani duh "fair playa", složili su se da hrvatsko vojno osoblje ni pod kakvim uvjetima ne smije kapitulirati pred partizanima, srpskim četnicima ili Rusima. S takvim neprijateljima treba ratovati do smrti, i svatko je ovoga bio svjestan. Sastanak Glavnog vojnog stožera bio je zakazan poslije vladine sjednice. Ja sam bio izričito pozvan u Zagreb da budem na tom sastanku.

Glavni stožer bio je vrhovni vojni forum za odlučivanje kako će se voditi rat i za koordinaciju operacija nekoliko hrvatskih Vojski. Sam dr. Pavelić držao je položaj vrhovnog zapovjednika, general Grujić bio je na čelu stvarnih operacija na terenu, general Dragojlov bio je načelnik Glavnoga stožera. General Ivo Perčević, glava Vojnog ureda dr. Pavelića, general Herenčić, zapovjednik ustaških postrojbi, general Skoliber, zapovjednik Sigurnosnih snaga i general Sertić, načelnik Stožera vojnih snaga na terenu bili su drugi članovi Glavnoga stožera. Zapovjednik Zračnih

snaga, general Kupčić, zapovjednik Redarstva, general Pečnikar, i general Moškov bili su također članovi, a i ja sam, kao zapovjednik postrojbi Obrane, bio član. Sjednica Stožera sastala se 1. svibnja. Po mojemu dolasku, sjednica je trajala još tridesetak minuta. Dr. Pavelić nam je osobno priopćio vladinu odluku.

Okupljeni generali bili su zamoljeni da iznesu svoje sugestije i protivljenja planu o povlačenju u Austriju i o tamošnjoj predaji Britancima. Svi nazočni vojnici prihvatiše s ozbiljnim i smirenim dostojanstvom tu deprimirajuću obavijest koja je značila konac njihovih vojnih karijera kao i konac života većine njih. Kao jedan od nekolicine preživjelih svjedoka toga povijesnoga sastanka, sretan sam što mogu posvjedočiti da u tome času nadolazeće nesreće nijedan hrvatski general nije izgledao zabrinut za svoju vlastitu sudbinu. Njihova jedina briga bila je kako spasiti živote 200.000 mladih Hrvata postrojenih u sedamnaest redovnih divizija i u pomoćne jedinice Hrvatske vojske.

Budući da je naša kompetencija bila ograničena na vojne poslove, mi nismo imali ništa reći o političkim odlukama vlade. Žurno smo izračunali moć svih raspoloživih snaga. Ja sam ukratko iznio rezultate svojih razgovora sa Slovencima, s kraljevskim četnicima i s nekoliko balkanskih antikomunističkih skupina. Svatko se slagao da je moral naših snaga ostao netaknut povlačenjem Njemačke; glavna naša zabrinutost bila je nedostatak pušaka i streljiva, a da i ne spominjem zrakoplove, tenkove i tehničku opremu. To je bila ista slabost koja je pogađala naše vojne snage kroz čitav rat. Premda je cijela Hrvatska bila najindustrijaliziraniji dio južno-slavenskoga teritorija, u našoj zemlji nije bilo ni jedne velike tvornice oružja. Stoga smo morali ovisiti o Nijemcima za vojne potrepštine. Nekad smo dolazili do pušaka i streljiva ne kupnjom ili nagodbom, nego zapravo krađom ili svrsishodnim skretanjem pošiljki oružja – koje je Reich slao Wehrmachtu na Balkanu – u naše ruke. Ova taktika bila je opravdana jer je hotimična njemačka politika bila da naša vojska ostane neopskrbljena. Berlin nas je htio učiniti potpuno ovisnima o sebi. Naravno, mi smo povremeno uspjeli zarobiti američko, britansko ili rusko oružje, kojim su te zemlje opskrbljivale partizane, ali Hrvatske

oružane snage nikada u ratu nisu imale opremu koja im je trebala da bi ostvarile svoj potpuni potencijal.

Budući da su komunisti ubijali sve hrvatske domoljube koji im padoše u ruke, nužda uspostavljanja skoroga kontakta s Britancima, za koje se držalo da su civiliziraniji, bila je svakome jasna. Upravo čvrsta vjera u vojnu čast i poštenje Engleza navela je većinu naših vojnih vlasti da bez protivljenja prihvate plan o povlačenju najkraćim putem u austrijsku provinciju Korušku. Ondje ćemo moći položiti svoje oružje pred Britancima radije nego pred partizanima. Kad je predaja već odlučena, činilo se da se je svatko nadao najboljem. Nitko nije bio tako naivan da misli da će zapadne demokracije učiniti ono što smo mi stvarno željeli – opremiti nas topništvom, tenkovima i zrakoplovima, koje smo trebali, da zaustavimo Ruse od napredovanja prema zapadu. No, sigurno je prevladavao osjećaj da će Britanci i Amerikanci prihvatiti našu predaju i pružiti nam status ratnih zarobljenika.

Možda sam ja bio jedini vojnik na tom sastanku koji je imao malo vjere u britansku vojnu čast. Izgledalo je kako su naši generali potpuno zaboravili da su se 1918. godine austrougarske vojne vlasti gotovo dva mjeseca pokušavale predati Englezima i Amerikancima prije potpuno nepotrebne borbe kod Vittorio - Veneta (od 24. listopada do 4. studenoga), a zrakoplovi, ponajviše britanski, igrali su se športa bombardirajući Austro-ugarske kolone na povlačenju, i to nakon što su borbe prestale. Znao sam da Englezi posjeduju "sveti egoizam", koji je isto tako oštar kao i talijanski, te da je u vrijeme rata njihova jedina briga stići što brže na pobjedonosan završetak. Čineći to, ne vode brigu ni o čijim interesima osim onih vlastitih. Upravo kao što smo mi tražili saveznike gdje god smo ih mogli naći, oslanjajući se na Njemačku i Italiju, tako je i britanski Lav ležao u istom krevetu s komunističkom Zmijom. Meni se činilo vrlo nevjerojatnim da će London riskirati da upadne u nemilost svoga sovjetskoga saveznika samo zato da spasi živote nekoliko stotina tisuća Hrvata.

Izrazio sam drugim generalima i članovima vlade svoje uvjerenje da će Englezi, ako prihvate predaju naših trupa, to učiniti "Auf Gnade und

Ungnade", tj. na milost i nemilost. Oni će naše ljude razoružati i onda ih poslati natrag da ih partizani pokolju, isto onako kao što su Britanci bili likvidirali hinduske i muslimanske pobunjenike nakon što su razbili veliku pobunu iz 1857. Budući da sam bio siguran da će se to desiti, ja sam, umjesto predaje, sugerirao da razdijelimo naše snage u tri segmenta. Neka se prvi segment ne predaje ni Englezima niti ikome drugome, nego neka radije izvrše prodor preko savezničkih linija u Austriju. Hrvatske trupe bile su suočene s Britancima i prije, kada, nakon Caporettoa u Prvome svjetskome ratu, nekoliko Tommy-divizija bijaše poslano u Italiju da zaustave daljnji raspad talijanske vojske.

Nisam podcjenjivao "Tommyje", ali sam vjerovao da će se naši Ijudi probiti kroz njihove linije. Kada naša prethodnica tako učini, mogla bi se raspršiti u svim pravcima prema Francuskoj, Njemačkoj, Belgiji, Švicarskoj. Sklonivši se u šumama, po bregovima i po poljima, preživjeli pojedinci iz prvoga segmenta naših Oružanih snaga imali bi dobru priliku za uspješan bijeg. Bez ikakve sumnje, neki bi Ijudi bili u okruženju ili bi se, prema svome nahođenju, morali predati zbog gladi, studeni i iznemoglosti, ali takve osobe gotovo sigurno ne bi bile izvedene na suđenje zbog bilo kakvih optužbi i njima bi se najvjerojatnije pružio status ratnih zarobljenika. Logično, general Moškov bio bi zapovjednik toga prvog vala Hrvatske vojske, čiji je zadatak bio suzbiti britanske trupe u njihovim nastojanjima da zaustave naš put u sigurnost. Preporučio sam da drugi val naših Oružanih snaga bude ustrojen od onih jedinica koje su se povlačile iz zapadnih krajeva Hrvatske, iz Dalmacije, Like i Krbave i iz pojaseva oko Karlovca. Tu bi bili uključeni mnogi Hrvati koji govore talijanski, na primjer svećenici, intelektualci i dvojezični Dalmatinci iz obalnih krajeva koji su bili okupirani.

Predložio sam da general Herenčić bude zapovjednik ovoga vojnoga segmenta. On bi mogao računati s pomoći slovenskih nacionalista koji su bili koncentrirani oko Kranja. Slovenci bi pomogli pri povlačenju njegovih snaga u Istru preko Rijeke i Ljubljane. Kad Herenčićeva vojska jednom bude u Italiji, on bi mogao uspostaviti veze s Amerikancima. Ako pregovori s njima budu nemogući, ja sam očekivao da bi se oni pridržavali

tradicije “bezuvjetne predaje”, kojoj Ulysses S. Grant postavi temelje u američkome građanskom ratu 1861-1865., onda bi žitelji Istre, a moguće i sami Slovenci, pomogli ljudima da se raspršе i da kao pojedinci pobjegnu u Italiju i Austriju. Činjenica da većina Hrvata govori talijanski ili njemački zasigurno bi im olakšala uspjeh u takvim nastojanjima.

Moja je zamisao bila da osobno trebam biti zapovjednikom trećega vala ili dijela Oružanih snaga. Obući ćemo naše crne uniforme i udariti na partizane prije nego što oni uopće stignu do Zagreba. Mi ćemo zasigurno nanijeti dosta štete njihovim kolonama, e da osiguramo bijeg prvih dvaju valova naše vojske. Računao sam na pomoć Makedonske revolucionarne organizacije “Vanča Mihajlova” i njemačkih trupa koje će možda zaostati iza teutonske glavnine. Drugi hrvatski generali ne odobriše moj plan. Oni su iskazali slijepu vjeru u smisao “fair playa” i u blagonaklonost Britanaca i Amerikanaca. Za sebe su očekivali izručenje komunistima, ali nisu mogli vjerovati da bi se ista sudbina također desila nižim stupnjevima vojske. U najgorem slučaju, bili su sigurni kako će glavnina vojnika i civila neko vrijeme biti stavljena u zarobljeničke logore, dok se ne ispitaju njihovi pojedini slučajevi.

Bez ikakvog okolišanja upitah svoje kolege što oni pretpostavljaju da će se desiti, ako Britanci od nas oduzmu oružje i onda nas izruče partizanima? Nadodao sam kako ja uopće ne sumnjam da će partizani poubijati sve mlade ljude za čije spašavanje su ovi generali bili zabrinuti. Na moja pitanja i predmnijevanja sam dr. Pavelić odgovorio je vrlo sažeto: “Onda će oni (Britanci) biti odgovorni!”

Tako sastanak 1. svibnja završi neopozivom odlukom da se ide naprijed s planovima povlačenja i predaje. Želim istaknuti činjenicu da je ova odredba bila potaknuta naivnim povjerenjem u čast zapadnih Saveznika. Rat je već davno bio izgubljen kada su se odgovorne civilne vlasti opredijelile za izbjegavanje masovnoga otpora u domovini ako nam se dogodi ono najgore. Oni su bili mišljenja da bismo neko vrijeme mogli izdržati boreći se protiv partizana, ako im Bugari ne pomognu svojim snagama, ali bi nas Rusi, kad jednom završe s Nijemcima, mogli iznenada napasti sa sjevera. Produženi otpor u Hrvatskoj, s nedovoljnim oružjem

koje su nam dali Nijemci, mogao bi samo pogoršati sudbinu civilnog pučanstva.

Ni žestok posljednji otpor ne bi na dulji rok dao nikakvu prednost našoj vojsci, osim da joj se dade prilika poginuti u borbi. Upravo je to ono što se za vojsku pretpostavlja, kad joj ne preostaje drugi časni izlaz. Da su drugi generali dijelili moje mišljenje, znao sam da bi i oni izabrali boriti se do kraja unatoč beznadnom ishodu. Namjesto toga mi smo slušali naloge civilnih vlasti i snagama pod našim zapovjedništvom dali smo upute da se povlače što je moguće kraćim putem prema britanskim linijama u Austriji. Ja sam dobio izričitu zapovijed da odustanem od vođenja gerilskih operacija u pozadini partizana. Moje upute su bile da oko Zagreba okupimo jedinice moje Obrane te da pokrivamo povlačenje glavnine vojske prema sjeveru i zapadu. General Grujić predvodio je opći pravac povlačenja. Čim je završen sastanak Stožera, on je razgovarao s pukovnikom Helbichom, načelnikom Operativne divizije Glavnoga stana, e da se izrade opće potankosti povlačenja. Međutim, naši odnosi s njemačkim saveznicima doživješe još jedan neugodan zaokret.

General-pukovnik Alexander Löhr, vrhovni zapovjednik njemačkih snaga na Balkanu, izričito dođe u Zagreb da razgovara sa mnom. Poglavnik dr. Pavelić ga je obavijestio da ću ja koncentrirati snage koje su mi na raspolaganju za osiguravanje bokova i pozadine njemačkih jedinica i glavnine Hrvatske vojske na povlačenju. Löhr i ja sastali smo se u kući dr. Mile Budaka, koji je, skupa s državnim ministrom Ivicom Frkovićem, bio nazočan za vrijeme naših razgovora.

Bilo je teško pregovarati s Löhrom jer on nije razumio hrvatski, a ni moje poznavanje njemačkoga nije bilo dovoljno za raspravljanje tehničkih detalja koji su se ticali općega povlačenja. Dr. Budak i ministar Frković ipak su mogli biti naši tumači. Löhr je došao vidjeti mene, jer je znao da sam ja, kada Poglavnik, Vlada i Glavni stožer jednom prijeđu slovensku granicu, bio zapovjednik svih narodnih snaga koje budu ostale na domovinskome tlu. Kao takav, ja bih imao slobodne ruke praviti odluke ad hoc, već prema potrebama časa. Naravno, ono što je on od mene želio bilo je da žrtvujem hrvatske postrojbe za zaštitu povlačenja njegovih

njemačkih jedinica, isto onako kao što su Britanci godine 1940. očekivali da Belgijci umiru do posljednjeg vojnika da se omogući operacija kod Dunkirka.

Na početku naših razgovora on je bio neugodno iznenađen kad sam ga preko Budaka i Frkovića podsjetio da je Wehrmacht, napustivši jedan most kod Petrinje, izložio jednu našu pukovniju pogibelji obkoljenja od partizana. Njemačke vlasti nisu na vrijeme obavijestile mjesnoga hrvatskoga zapovjednika da može poduzeti potrebne mjere za osiguranje svojih trupa. Mi više nećemo dozvoliti takvo držanje. Oštro mu rekoh da njemačko zapovjedništvo mora izvijestiti mene osobno o svim planovima evakuacije i o njihovu rasporedu. Unatoč najboljim nastojanjima Budaka i Frkovića da posreduju između nas, Löhr i ja rastadosmo se vrlo hladno. Ja osobno nisam nikada mnogo mario za Löhra jer mi se činilo da je bio tipični oportunist i ništa manje vrijedan povjerenja nego i druge osobe takvoga kova. Unatoč tome, nekoliko dana nakon tih razgovora ja sam pokrivao povlačenje njegovih kolona, boreći se grčevito u predgrađima Zagreba, pa su njegove trupe mogle napustiti hrvatski teritorij a da nisu iskusile ozbiljnih zapreka od partizana. Mi smo spasili neke izolirane njemačke postrojbe, izvršivši napad na komunističku koncentraciju kod Podsuseda. Nisam mogao spriječiti da druge njemačke jedinice ne budu odsječene od Titovih trupa, mjesnih "petokolonaša" ili od milicije komunističke partije.

Nakon završetka sjednice Stožera, povratio sam se u Sisak. Unatoč ogorčenim nastojanjima partizana da zaustave naše povlačenje ili da ga pretvore u bijeg, povlačenje naših snaga iz Bosne bilo je uspješno provedeno, i s malo gubitaka. Nažalost, posebni komandosi koje sam bio prethodno poslao generalu Metzgeru, ne mogoše se pridružiti borbi na Srijemskom frontu, izdržavši do konca masovne ruske tenkovske kolone i njihovu potporu od bugarskoga topništva. U skladu s nalozima koncentrirao sam svoje snage da zaštitim povlačenje glavnine Vojske i Vlade iz Zagreba. Kad su se jedinice pod mojim zapovjedništvom približile Zagrebu, primih poruku od hrvatskog metropolita (kasnije kardinala) Stepinca. On me zamolio da dođem k njemu u nadbiskupsku

palaču, a njegova zamolba uručena mi je preko njegovih tajnika i pukovnika dra. Cvitanovića. Meni bi sugerirano da se obučem kao civil kad mu budem išao u posjet.

Nadao sam se da ću u takvom odijelu izbjeći da mu prouzročim neugodnu situaciju pred komunistima koji će zauzeti Zagreb čim ga mi napustimo. Njegovi tajnici mi pak rekoše kako je nadbiskupova želja da ja njega službeno posjetim kao vodeći general na hrvatskome državnom tlu. On je bio voljan prihvatiti posljedice, odlučivši me primiti kao zapovjednika Hrvatskih Oružanih Snaga, čiji je on bio vrhovni kapelan. Budući da je on tako želio, obukao sam uniformu sa svim hrvatskim i stranim odlikovanjima koja sam imao. Kad sam se predstavio u nadbiskupskom dvoru, tajnici me primiše na vrhu stubišta. Odvedoše me pred nadbiskupa Stepinca, a on me primi vrlo srdačno. Uslijedio je dug i prijateljski razgovor. Nadbiskup je započeo razgovor, toplo mi se zahvalivši za pomoć koju sam tijekom rata pružao izbjeglicama kao i za pomoć koju sam davao brojnim samostanima redovnika i redovnica. Posebno se zahvalio na pomoći crkvenim vlastima u zbrinjavanju mnoge djece bez doma, koju smo bili sakupili s nekoliko fronti ili s ratom razrušenih prostora. Imena te siročadi nisu bila poznata, ali neki od njih morali su biti djeca pravoslavnih roditelja. Mnoga od te djece bila su pronađena po šumama ili zgurena uzduž cesta blizu narušenih ili spaljenih gradova i sela. Kroz čitav rat Nadbiskup-metropolit pokušao je organizirati brigu za tu djecu, a za njihovo izdržavanje Hrvatska je vojska davala hranu iz vojnih skladišta. U nekoliko slučajeva ja sam posredovao da materijalna pomoć bude predviđena za izgubljenu djecu.

Zato sada, “prije nego što noć padne” – kako se Nadbiskup izrazio – on mi se želio zahvaliti za nastojanja koja sam poduzimao za tu malu siročad. Naš se razgovor zatim dotaknuo politike, a odvijao se na direktan, jednostavan i iskren način. Pitanja su bila kratka i precizna, a na njih se odgovaralo potpuno pošteno. Nadbiskup Stepinac zamolio me da odustanem od zamisli obrane Zagreba. Priopćio mi je da su Nijemci zauzeli crkve te povijesne i kulturne točke od velike važnosti, koje se nikada nije smjelo upotrijebiti za vojničke svrhe. Obećao sam mu da ću se

pobrinuti da Nijemci odmah evakuiraju ta mjesta.[11] Složio sam se s njim da Zagreb ne smijemo pretvoriti u bojište, kao što je to Wehrmacht učinio s Bečom i Budimpeštom. Nadbiskup je bio uvelike zabrinut za sudbinu hrvatskoga glavnoga grada, povijesnog središta hrvatske kulture i narodne svijesti. Znao je da su Keserevićevi, srpski četnici koji se iznenada pretvoriše u partizane, željeli sravniti omraženu hrvatsku metropolu sa zemljom i uz to poubijati čitavo stanovništvo. Bojao se da će Tito "dati zadovoljštinu" svojim srpskim novacima. Nadbiskup je smatrao vjerojatnim da će se komunisti poslužiti starom praksom plaćeničkih vojski iz tridesetogodišnjega rata 1618.-1648., kada su vojnici poslije zauzeća nekoga grada puna tri dana imali slobodne ruke za ubijanje, silovanje, paljenje i pljačkanje do mile volje. Stepinac i ja dobro smo znali za upute partizanskoga zapovjednika, generala Đoke Jovanića. One su bile primjer jasnoće: "Ako Zagreb dade otpor, naša oslobodilačka vojska na svome putu konačnoga oslobađanja naše zemlje i naše borbene snage pretvorit će ga u prah i pepeo."

Nadbiskup-metropolit izgledao je uvelike rasterećen kada je od mene doznao da namjeravam evakuirati grad bez borbe. Ja mu jasno rekoh da su se Poglavnik, vlada i Vojni stožer složili s tom zamisli i – učinivši to – meni su zabranili pružanje širega otpora na teritoriju države Hrvatske. Usprotivili su se također mojoj želji da se poslužim gerilskom taktikom širih razmjera protiv partizana, jer su vjerovali da će takav otpor, pa makar on donekle bio uspješan, samo dati Titu potrebnu ispriku da pozove britanske i američke zračne snage da potpuno smrve naše gradove. Većina hrvatskoga gradskog pučanstva doživjela bi istu sudbinu koja je zadesila japansko pučanstvo u Hirošimi. Znali smo da je rat izgubljen i da angloamerički pobjednici u nama ne vide ništa drugo nego fašiste, zločince i ubojice. Zato smo unaprijed znali da će engleski i američki komandosi dati partizanima svu potrebnu vojnu pomoć da izvrše pokolj hrvatskoga naroda. Nitko od vladinih i vojnih vlasti nije bio voljan prihvatiti odgovornost za zapovijed pružanja otpora i "ratovanja

[11] Moje zapovijedi u pogledu toga izdane su čim sam se povratio iz nadbiskupskih dvora. Moji su ljudi otkrili da su na ta mjesta Nijemci donijeli eksploziv, očito zato jer su ih namjeravali dići u zrak za vrijeme evakuacije.

na noževe” u takvim prilikama. Kada je opća slika rata počela biti mračnom, dr. Pavelić je izjavio da će, kad zbog bilo kojih razloga redovito uspostavljene državne vlasti ne budu mogle vršiti svoje službene dužnosti, u tom slučaju zagrebački Nadbiskup biti na čelu hrvatske državne Vlade. Takva procedura ima svoj korijen u povijesnim prilikama iz naše prošlosti.

Dio hrvatskih državnih arhiva, uključivši i državnu pismohranu od 1941. do 1945., bio je pohranjen u nadbiskupskim zgradama. Zato je, upravo u tom času kada su se političke vlasti povlačile iz zemlje, većina Hrvata smatrala Nadbiskupa Stepinca de facto i de jure poglavarom Vlade. Ovaj uzoriti Nadsvećenik uvjerio me da i dijeli mišljenje Vlade i Vrhovnog zapovjedništva u pogledu obrane Zagreba i izbjegavanja otpora širih razmjera na našem državnom teritoriju. Kada je ovo izrekao, pogledao sam ga ravno u oči i upitao: “Preuzvišeni, što vi mislite kakva će biti sudbina onih koji se predaju Britancima?” “Generale, namjeravate li se vi predati?” “Ne, niti Englezima niti ikome drugome, ali kao vojnik ja ću izvršiti danu mi zapovijed – pokrivati povlačenje naših Vojnih snaga i uputiti sve postrojbe do točki određenih za predaju. Kada borba prestane, ja ću sakupiti preživjele iz naše zalaznice i s njima ću otići u šume da organiziram otpor i da spasim sve živote koji se mogu spasiti.

Ja ću u šumama čekati ishod i, vođen savješću i razumom, odlučiti što ću poduzeti, naravno, ako ostanem na životu.” “Dragi moj generale, ništa nema što nas dijeli; Bog i Hrvatska nas ujedinjuju. Ja Vam dajem svoj blagoslov. Pođite u Ime Božje i učinite što možete! Nemojte se predati! U pogledu onih koji se predaju, nemate nikakvih iluzija o njihovoj sudbini!” On me zagrlio i blagoslovio i osobno me otpratio do vrata nadbiskupskog dvora. Oprostili smo se, znajući da se više nikada nećemo vidjeti na ovome svijetu. Razgovor s Nadbiskupom-metropolitom jest jedno od najzanimljivijih iskustava mojega života. Osim toga, to je bio jedan od brojnih značajnih sastanaka koje sam imao s uglednim osobama u Zagrebu “prije nego što noć padne”. Danas mi je u sjećanju posebno živa uspomena na dug i prijateljski razgovor koji sam imao s dr. Džafer-begom Kulenovićem, potpredsjednikom hrvatske Vlade.

Kroz čitav rat naši su odnosi bili vrlo srdačni. U vladinim krugovima on je uvijek branio moju politiku i moje akcije. Posebna dužnost dr. Kulenovića bila je briga i smještaj ratnih izbjeglica, a moji ljudi mogli su mu u tome često pomoći. Ujutro 6. svibnja dr. Pavelić imao je sa mnom dug i povjerljiv razgovor. Obavijestio sam ga o svojim razgovorima s nadbiskupom Stepincem i s dr. Kulenovićem. Zajamčio sam mu da ću, što god me čekalo u budućnosti, ostati do smrti vjeran njemu, svojoj vojnoj prisezi i državi Hrvatskoj. Isto tako, da ću izvršiti naloge koje sam dobio, naime izvesti Oružane snage pod mojim zapovjedništvom s našega državnog teritorija, premda ću ovo učiniti protiv svoje volje i protiv svoje prosudbe.

Ako budem morao, žrtvovat ću cijelu Obranu da pokrijem zalaznicu i bokove glavnine vojske tako da se on kao Poglavnik može predstaviti zapadnim Saveznicima na čelu 200.000 naoružanih vojnika. Tako naši neprijatelji ne će moći reći da marionetska vlada traži da joj se zajamči njezina vlastita sigurnost na štetu vojske i naroda koje treba predstavljati. Zatim sam dr. Paveliću rekao da jedini nalog koji mi on ne može dati jest da se ja osobno predam. On me upita što mislim s takvom izjavom. Dao sam mu isti odgovor kao i nadbiskupu Stepincu: kada borba završi, ja ću sam otići u šume. Čak ni moji osobni stražari ne moraju me pratiti ako oni to neće. U šumama ću nastojati sakupiti sve zalutale ili one koji se odbiju predati. Podsjetio sam ga da sam ja čovjek Janka Puszte, a "učenici" Janka Puszte se ne predaju. [12] Tom prilikom potvrdio sam svoju vjernost onoj školi u koju uđoh kao novak i kojom sam kasnije zapovijedao.

Složili smo se da ja sebe moram smatrati zapovjednikom Oružanih snaga koje će ostati na hrvatskome tlu sve dok opća predaja ne bude izvršena u Austriji. Ja ću onda morati djelovati onako kako mi se bude činilo najboljim u danim prilikama. Dr. Paveliću sam ponovio svoje uvjerenje da će Britanci izručiti našu vojsku komunistima ako mi budemo toliko

[12] Logor Janka Puszte bi tridesetih godina uspostavljen u južnoj Mađarskoj. Neki logoraši bili su trenirani u terorističkoj taktici sa svrhom da na sličan način uzmognu odgovoriti na terorizam kojim su se srbi služili tih godina.

glupi da se predamo "Auf Gnade und Ungnade" predstavnicima "vjerolomnoga Albiona".

Izgledalo je da je dr. Pavelić razumio moje držanje o toj stvari. Onda me je upitao što ja mislim hoće li general Boban slijediti moj primjer i poći u šume da okupi sve nepopustljive elemente? Ja sam bio mišljenja da će Boban možda postupiti na isti način, premda je on jedan od onih koji vjeruju kako će Britanci pružiti status ratnih zarobljenika čitavom hrvatskom vojnom osoblju osim visokim časnicima. Boban je stvarno gajio nadu da će Englezi vidjeti prednost u upotrebi naših hrabrih hrvatskih jedinica da zaustave komunistički valjak koji je pod svojim teretom gazio čitavu Srednju Europu. Za toga razgovora dr. Pavelić mi je konačno dao nalog u pogledu evakuacije Zagreba i povlačenja u Austriju.

Odobrio je moj plan da pošaljem generala Junusa Ajanovića, moga pomoćnika u zapovjedništo Južne vojske, da preuzme zapovjedništvo prethodnice na povlačenju Južne vojske prema sjeveru. Ajanovićevo osoblje imalo je na raspolaganju radio odašiljač za koji su se nadali da će im omogućiti brz kontakt s Britancima, e da urede uvjete predaje. Istodobno taj bi odašiljač olakšao održavanje veze između Druge vojske i ostalih hrvatskih Vojski na terenu. Dr. Pavelić se složio da ministar Vrančić mora pratiti Drugu vojsku. Vrančić je stvarno mislio da će Britanci i njihovi američki saveznici možda odbiti prihvaćanje formalne predaje naše Vojske, i to na temelju politike.

Nažalost, ni Englezi ni "jenkiji" nisu bili toliko mudri da shvate kako bi Nezavisna Država Hrvatska mogla biti važna za Zapad nasuprot marksističkom kompleksu koji se je ostvarivao u srednjoistočnoj Europi i na Balkanu. No Vrančić se uporno nadao da će Angloamerikanci barem na individualnoj razini našim ljudima dati status ratnih zarobljenika i tako spriječiti njihovo izručenje komunistima. Ja sam nisam imao nikakvih iluzija o tim mjerama, ali bilo je malo onih s vlašću u rukama koji su dijelili moju bojazan. Što se mene tiče, najgori element u ovoj situaciji nije u tome da ćemo mi poginuti i da je rat izgubljen, nego radije sama činjenica da će naši vojnici položiti oružje ne stoga jer se nisu htjeli boriti do kraja, nego stoga jer im je njihova Vlada dala zapovijed da se

predaju. Bio sam uvjeren da je Vlada donijela vrlo pogrešnu odluku, ali kao vojnik ja sam samo mogao slijediti zapovijed svojih pretpostavljenih.

Ministar Vrančić se iz Siska povratio u Zagreb da izvrši ulogu koju mu je dr. Pavelić namijenio, tj. da bude mirovni poklisar kod zapadnih Saveznika. On mi se predstavio obučen u vojnu uniformu, a preko ramena je imao ruksak i strojnicu. S njim je bio Vinko Nikolić, pa sam predmnijevao da će ići skupa kako bi kontaktirali s visokim britanskim zapovjedništvom. Satnik Vrkljan iz Glavnoga stožera bio je također dodijeljen da prati Vrančića i Drugu vojsku, jer je prije rata živio u Engleskoj i dobro je govorio taj jezik. Posljednja zapovijed dr. Pavelića upućivala me je da pokrivam bokove i pozadinu naših kolona prethodnica. Čim se one predaju Britancima i drugim zapadnim Saveznicima, moj zadatak je bio sakupiti sve raspršene grupe i pojedince te, prema unaprijed izrađenim planovima, započeti takav otpor kakav je izgledao moguć.

Mi smo imali na umu da će nas svojom moći Rusi napasti sa sjevera. Što se tiče partizana i njihovih nedavnih obraćenika četnika, očekivali smo malu pogibelj. Oba ova neprijatelja nisu bili tako ludi da se hvataju s nama u koštac. Dr. Pavelić mi je ostavio slobodne ruke da radim već prema prilikama koje će iskrsnuti. Rastali smo se nakon što smo uredili kako ćemo održavati vezu preko povjerljivih poklisara koji će jedni s drugima kontaktirati na određenim adresama u domovini. I tako započe veliko povlačenje. Budući da su me i nadbiskup Stepinac i dr. Pavelić molili da vodim računa o tome da što više naših jedinica radije zaobiđe Zagreb nego da ide kroz njega, povlačenje je trajalo dulje nego što bi trebalo. Nije se radilo o tome da izbjegnemo dezerterstva budući da sam ja našim snagama naložio da ne idu direktnom cestom kroz našu metropolu, premda se je moglo očekivati kako će pojedinci, i čak čitave skupine, izaći iz stroja i nestati kada vojska na povlačenju prolazi kroz grad bilo koje veličine. U ovom slučaju dobrovoljci su tako žarko željeli stupati pod našim barjacima da su neke naše bojne, koje su morale proći direktno kroz grad, u njega ušle s 500, a iz njega izašle sa 700 momaka u svojim redovima.

General Vjekoslav Servatzy, vojni zapovjednik Zagreba, sa mnom je dijelio odgovornost da očisti grad od onih elemenata koji su bili odlučni boriti se do zadnjega daha. Naravno, nadbiskup Stepinac bio je u pravu misleći da će – ako mi našu metropolu pretvorimo u bojno polje – ona biti porušena tijekom borbe, bez obzira na to koga će zapasti pobjeda. I partizani i njihovi novi srpski saveznici pozdravili bi takav razvoj. S druge strane, većina Hrvata je osjećala da će ideja slobodne Hrvatske živjeti sve dotle dok je Zagreb ne dirnut. Mi do iste mjere poštujemo svoj glavni grad kao što Francuzi poštuju svoj Pariz i Austrijanci svoj Beč. Ja sam ipak mislio da Austrijanci počiniše pogrešku što se nisu borili godine 1938., a na isti način mi smo učinili još veću pogrešku što se sada nismo borili. No ja sam morao slušati zapovijedi i tako sam, da se usprotivim otporu mjesnih operacija, odredio posebne jedinice da iz glavnoga grada uklone one elemente koji su bili voljni poginuti ondje gdje su bili. Bilo je posebno teško ondje gdje su u pitanju bili ranjenici i invalidi. Mnogi od ovih domoljuba Hrvata micali su se polako, vukli su se ili su nekoga zamolili da ih prenese na podesnije točke, odakle će se svom odlučnošću boriti tako dugo dok im u tijelu preostaje daha. Neki od ovih ljudi jednostavno nisu htjeli biti evakuirani. Kada su vidjeli da im nećemo dopustiti da vode otpor od kuće do kuće, pucali su sami u sebe ili su aktivirali bombe koje ih razniješe na komade. Kako strašan gubitak u ljudstvu iza sebe ostavismo u tim kritičnim danima! Dr. Kumičić, član jedne ugledne obitelji koja je ostala u Zagrebu, organizirao je pučku miliciju koja je od pomoći bila mojim i Servatzijevim momcima da očiste grad od tvrdo kornika. Kumičićeva milicija nosila je hrvatski grb na svojim kapama i na kaputima, a bila je naoružana puškama koje su im bile dane iz naših skladišta. Glavna zadaća milicije bila je zaustaviti pljačku i druge zločine koji bi se mogli desiti u vremenu između našega napuštanja i partizanskoga ulaska u grad.

One hrvatske snage koje su se povlačile iz istočnih i južnih dijelova naše Države imale su nalog da se povuku preko Zidanog Mosta. Da stignu do ove točke, one su morale proći kroz Zagreb ili ga zaobići sa sjevera ili s juga. Tako su naše kolone na povlačenju izgledale kao lijevak, a njegovi širi krajevi oslanjali su se na Varaždin i Karlovac. Od ovih točaka lijevak

se sužavao preko Podsuseda i Sljemena u pravcu Zidanoga Mosta. Na drugoj strani ovoga grada naša je Vojska formirala golemu kolonu koja se protezala prema slovenskoj i austrijskoj granici. Kako su ceste bile blokirane svakom vrstom vozila, bilo je ljudski nemoguće održavati bilo kakav učinkovit red. Tako su gusto bili "naguživani" vagoni, tenkovi, volovska kola, kolica, samovozi, kamioni i svakovrsne prikolice, da se na mnogim mjestima između njih nije moglo razabrati tlo. Nijemci su bili glavni krivci za takvo stanje. Oni su u blizini Zidanog Mosta koncentrirali ne samo konvoje, koji su pratili dvanaest ili četrnaest njihovih divizija, nego također i vozila koja su pripadala stotinama i više jedinica. Stoga je povlačenje prema Zidanome Mostu odavalo prizor masovne ostrogotske selidbe pod Teodorikom Mladim prije 1500 godina, kada su oni ovim prostorima prolazili na svome putu u Italiju. Žene, djeca, starci i starice i sve vrste životinja bili su pomiješani s hrvatskim, njemačkim, bjeloruskim i albanskim trupama. Seoska kola stajala su pokraj "tigar" tenkova. To je bio najveličanstveniji kaos što ga se može zamisliti, ali moje je mišljenje da se ovako ne završava rat. Partizani i njihovi četnički obraćenici bili su nesposobni da učinkovito iskoriste tu neusporedivu zbrku. "Leteće" bojne moje Obrane zaštićivale su pozadinu prednjih kolona koje su se slijevale na Zidani Most. Ove snage bile su pod zapovjedništvom takvih ljudi kakvi bijahu Krešo Majić, braća Primorci, bojnik Miro Matijević, satnik Krešić, satnik Nikica Kardum, satnik Joja Sudar, satnik Tiho Kordić i bojnik Hadžija Mataja. Njihovi momci bili su svi prokušani veterani i po izbor-borci. Kadgod su se partizani ili čelnici sukobili s ovim jedinicama, uvelike su požalili.

Dvije važne činjenice ipak su mi postale jasne u prvim satima povlačenja. Prvo, razvikana njemačka stega potpuno se srozala. Pojedini njemački časnici sami su uzmicali, napuštajući svoje jedinice. Male austrijske skupine tražile su bilo koju priliku, koja im se možda pružila, da se predaju partizanima ili bilo kome. S druge strane, neki Nijemci pridružiše se našim jedinicama, najavivši svoju namjeru da pobjegnu preko Alpa, bez obzira zapovjedili im njihovi časnici predaju ili ne. Drugi aspekt situacije koja me se duboko dojmila bila je nužda poduzimanja najokrutnijih mjera za olakšavanje zbivanja koje je zakrčivalo ceste

između Zidanoga Mosta i drugoga glavnog cilja našega povlačenja, naime Celja u Sloveniji. Unatoč zakrčenosti prometa, mi smo imali malo gubitaka na putu prema Zidanom Mostu. Da raščistim cestu odavle do Celja, ja sam izveo nekoliko "izleta" uzduž obje strane glavne ceste, e da poubijam i raspršim partizanske skupine koje su pokušavale napadati naše kolone na povlačenju. Nijemci su posvuda napuštali svoja vozila. Ostavljali su teške kamione i tenkove posred ceste, dok su oni pokušavali probiti se naprijed pješice ili pobjeći u šume. Ja sam poslao naše pionirske jedinice da uzduž glavne ceste sakupe streljivo koje je Wehrmacht odbacio. Pioniri su morali mnogo toga dignuti u zrak da se riješe kamiona i tenkova u kvaru koji su blokirali cestu. Usput, osjećam se prisiljenim primijetiti da bismo mi, da su nas Nijemci za rata bili opremili takvim oružjem kakvo oni tako olako ostavljaše iza sebe, u rekordno vrijeme mogli umiriti čitav sjeverni Balkan, ili učiniti makar ono što su napravili Englezi i Amerikanci da pomognu komunistima. Potpuno sam također uvjeren da nam je Wehrmacht bio isporučio svoje oružje i vojne potrepštine kada su bježali s Balkana, ne samo da bismo nesmetano mogli osigurati njihovo povlačenje nego bismo također mogli izdržati u našoj zemlji sve dotle dok se Englezi i Amerikanci ne umore financirati Tita. Naravno, moram priznati da ne bismo mogli na neodređeno vrijeme pružati otpor u slučaju naše borbe "do kraja" u domovini. Uz to, posjedovanje dobra oružja bilo bi nas učinilo mnogo učinkovitijom snagom nego što smo kao pastorče Osovine mi u stvarnosti bili. Do Zidanoga Mosta naše je povlačenje u prvom redu bilo vojna operacija, premda je u našim kolonama bilo civilnih izbjeglica iz Zagreba i drugih mjesta. No s onu stranu Zidanoga Mosta mase civilnih bjegunaca Mađara, Slovenaca i drugih nehrvatskih narodnosti gurale su se u naše redove. Ovo raznovrsno mnoštvo imalo je na umu samo jedno stići do britanskih linija i tamo se predati. Premda je neobično vruće vrijeme uzrokovalo veliku žeđu, a izbjeglice su od nespavanja bili napola mrtvi, ove su se ljudske mase žurile prema svome cilju – prema engleskim linijama.

Drugi sastanak Glavnoga stožera trebao je biti održan 7. svibnja. Ja sam bio na putu za taj sastanak, vozeći se s mojim šoferom u vojnim kolima (svoja vlastita kola ostavio sam na raspolaganju generalu Begiću), kada

alarmantne vijesti o rasulu njemačkih jedinica prouzročiše promjene naših planova. Dr. Pavelić i neko drugo osoblje Vlade i Stožera žurili su prema Austriji. Umjesto da sastanak bude održan na Tuškancu, kako je bio određeno, on bi održan u Rogaškoj Slatini. Ja tamo nisam otišao jer sam smatrao potrebnijim nastaviti pročišćavanje partizanskih gnijezda uzduž ceste Zidani Most-Celje, na putu prema Mariboru. Čim sam bio siguran da su naši pioniri i "leteće" kolone učinkovito izvršile svoj zadatak, povratih se u Zidani Most. Ovdje dadoh posljednje zapovijedi ne trupama kao cjelini, nego pojedinim zapovjednicima. Kadgod sam vidio višega časnika u kolonama na povlačenju, pozvao bih ga k sebi i rekao: "Ne idite prema Celju glavnom cestom! Ona je već prenatrpana ljudstvom sve od Zidanoga Mosta do karavanskih Alpa. Napustite svoja vozila i smjesta se riješite bilo koje prtljage! Naložite svojim vojnicima da slijede male seoske ceste i staze i recite im da napreduju prema sjeveru! Ne žurite se na predaju bilo kome i budite sigurni da nikome pod vašim zapovjedništvom ne dopustite odložiti oružje u isto vrijeme! Kada vidite što se dešava onima koji se predaju prije vas, sami donesite odluku! Ja sam sada vrhovni zapovjednik svih Hrvatskih oružanih snaga koje su ostale na našem državnom teritoriju. Dobio sam upute da izdam zapovijed našim vojnicima da polože svoje oružje pred neprijateljem. No ako vi vidite da se ubija one koji se predadoše ili ih se izručuje partizanima, tada znajte da nema drugog izbora nego boriti se do kraja i poginuti kao ljudi. Idite u skupinama i podržavajte vezu sa skupinama u vašoj blizini! Sada je prošlo vrijeme održavanja redovitih vojnih postrojbi. Od sada na dalje inicijativa je u rukama onih koji znaju kako će se vladati u prilikama koje će možda iskrsnuti i onih koji će te prilike iskoristiti."

Upravo se tada desilo: naša nepobjediva Vojska počela se rasipati. Mnogi časnici počiniše samoubojstvo čim su prešli granicu sa Slovenijom. Znali su da samoubojstvo nije nikakvo rješenje hrvatskih problema, ali kao domoljubi nisu vidjeli drugi izlaz iz dileme u kojoj se nadoše: njihova Vlada zabranila im je nastaviti borbu, a oni se ne žele predati.

Posljednji put zagrlih svoje rodake i drugu rodbinu; svi su oni željeli poći sa mnom u šume. Svaki čovjek iz Obraninih bojni, pukovnija i divizija

učinio bi istu stvar. Pukovnici Pjanić, Hasić i Pacariz kao i albanski, crnogorski i mađarski saveznici htjeli su takoder poći sa mnom u šume. Oni hrvatski naraštaji koji dođu poslije nas neka ne zaborave da su sve ove narodnosti prolijevale svoju krv s nama i ginuli s nama. Budući hrvatski naraštaji ne bi smjeli zaboraviti njih i njihovo junaštvo koje su iskazivali do samog kraja, kao što ne bi smjeli zaboraviti ni sudbinu naših vlastitih trupa.

Zapravo neke vrste utjeha za one od nas koji smo imali sreću ili nesreću preživjeti poraz od 1945., jest da svi Hrvati i drugi protivnici komunizma nisu bili tako zaglupljeni da povjeruju britanskoj vojnoj časti. "Leteće" bojne, veterani od 1941. i Obranini sdrugovi nisu se predali! Jedna bojna, pod zapovjedništvom časnika s mnogo odlikovanja, odlučno je stupala prema Ljubljani da skrene pozornost partizanskih snaga koje su se pripremale napasti našu pozadinu. Golemo partizansko mnoštvo pristiglo je iz Trsta da iznenada napadne ovu već iscrpljenu bojnu, koja izginu boreći se do zadnjega čovjeka.[13] U ovome okršaju komunisti poubijaše čak i one Hrvate koji su bili teško ranjeni i nesposobni za daljnju borbu. Ovo je bio nagovještaj onoga što će se desiti Hrvatima koji se predaju.

Zahvaljujući zaštiti "letećih" bojni, veliko mnoštvo vojnih i civilnih izbjeglica stiže do Celja u sigurnosti i odanle nastavi svoj put za Austriju. Što se tiče samih ljudi u"letećim" bojnama, kosti ovih veterana iz prvih dana hrvatske državne nezavisnosti od 1941. razasute su diljem prostora izmedu Zidanoga Mosta i Maribora, osobito uzduž obiju strana ceste Zidani Most - Celje. Tu je mnogo i partizanskih kostiju da im prave društvo!

Moram također napomenuti da je jedna bojna mornaričkog pješaštva imala posebno sjajan udio u raščišćavanju puta za naše glavne kolone, natjeravši partizane na bijeg u nizu opetovanih "vrućih" akcija. Ova jedinica bila je naveliko angažirana u borbi istočno od Zidanoga Mosta 11.

[13] Partizanske snage iz Trsta djelomično su se sastojale od talijanskih trupa bivše redovite talijanske vojske. Kada se 1943. Italija predala Saveznicima, mnogi talijanski časnici i vojnici u Dalmaciji i Istri pridružiše se partizanima. Od tada do konca rata oni su uvelike pomogli u tisku razvikanim partizanskim postrojbama pod Titovim vodstvom.

i 12. svibnja. U napadu na dosta brojnije partizanske koncentracije naši izgubiše više od 300 momaka, uključivši mnogo viših i nižih časnika. Komunisti su pobjegli u toj zbrci, a preživjeli iz mornaričke bojne potpadoše pod zapovjedništvo bojnika Matijevića. On mi kasnije reče kako je vjerovao da se nikada prije nigdje na svijetu nije vidjelo takvo junaštvo u borbi kakvo se vidjelo u tih mornaričkih vojnika. Napominjem ovu činjenicu, e da bi se odala dužna počast heroizmu koje je naše mornaričko osoblje tako sustavno dokazivalo. Na isti je način i naša Časna radna služba dokazala svoje najherojskije osobine.

U skladu s mojim zapovijedima, u Celju sam se rastao od posljednje jedinice svojih osobnih stražara. Oni me ostaviše suznih očiju. U Austriju su ih pratile dvije hrvatske dame, članice sarajevske Ustaške omladinske organizacije koje su dijelile sudbinu vojnika.

Ostao sam u blizini Celja sve dok naše posljednje jedinice ne izidoše iz grada na putu za karavanske Alpe. Sa mnom ostadoše dvojica ljudi koje sretoh u šumi. Sa sobom sam imao i svoju vjernu "askericu", strojnicu koju smo mi sami proizvodili, i dvanaest ručnih granata. Ovo je bilo sve oružje kojim je raspolagao posljednji zapovjednik Hrvatskih oružanih snaga. Po prvi put tih dana oprah lice u jednome potoku te malo zaspah. Kada se probudih, osjećah se nekako osvježen pa započeh svoj put natrag prema hrvatskoj granici.

Čim sam ušao u domovinu, uspostavio sam vezu s jednom komandopostrojbom. Budući da sam bio ranjen u borbama za povlačenja, odlučih se na povratak u Zagreb zbog potrebe za njegom. Partizani kasnije doznaše gdje sam boravio za posljednjeg posjeta našem glavnom gradu. Vjerujem da je supruga jednoga od naših časnika izdala one osobe koje su me bile zaštitile.

Kada se to dogodilo, povratih se u šume u društvu drugih hrvatskih nacionalista koji su, prema svojim mogućnostima, željeli nastaviti rat protiv komunista. Prva nam je briga bila spasiti sve druge domoljube koji pobjegoše u šume. Čim smo okupili sve te ljude, započesmo s aktivnostima našega otpora. One su se temeljile na našoj pogrešnoj pretpostavci da će se događaji na međunarodnoj pozornici prije ili kasnije

odvijati u prilog hrvatskih državnih interesa. U to vrijeme čak je i skeptik, kao što sam ja bio, morao vjerovati da će službeni Zapadni svijet naskoro morati zauzeti odlučno stajalište protiv ruskog i međunarodnog komunizma, ako ne želi da mu se desi sudbina Države Hrvatske i hrvatskoga naroda. Nije potrebno naglašavati kako su naše nade bile iluzorne. Slobodni svijet pružao je materijalnu i moralnu pomoć komunistima posvuda, e da osigura uspostavu marksizma ne samo u Hrvatskoj, Sloveniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini i Istri nego i u drugim zemljama i narodima srednje i istočne Europe. Kada Amerikanci konačno započeše suprostavljati se širenju komunizma, učiniše to na Dalekom istoku, točno na prostorima gdje su imali najmanje mogućnosti za uspjeh u svojem zakašnjelom nastojanju da zaustave komunističke prijetnje.

Budući da sam Hrvat, možda je naravno što osjećam kako je sudbina Hrvata teža od sudbine koju je pretrpio bilo koji drugi narod koji potpade pod komunističku dominaciju. Zbog uloge na koju sam bio pozvan u strašnom razvoju događaja koji zapadoše naše Oružane snage i građane koji im se pridružiše na putu u tuđinu, imam posebno gorke uspomene na događaje iz 1945. Kao vojnik bio sam uvježban slušati naloge, a meni izrečeni nalozi bili su: 1. dati upute čitavom našemu vojnom osoblju da se povlači u Austriju i 2. zaustaviti organiziranje masovnoga otpora u pozadini naše Vojske na povlačenju. Rezultat ove pogrešne odluke koju je naša Vlada donijela bio je da su većinu naših vojnika i gradana koji se predadoše Britancima u vjeri da će se s njima postupati kao s ratnim zarobljenicima, engleske vojne vlasti izručile partizanima. Čim su jugo-komunisti u rukama imali svoje žrtve daleko od očiju i ušiju zapadnih Saveznika, oni su ih tako mučili i klali da zaslužuju divljenje crvenih američkih Indijanaca otprije 200 godina.

I unatoč činjenici da su se pokolji hrvatskog vojnog osoblja i građana nastavili u tjednima, mjesecima i čak godinama poslije Drugoga svjetskoga rata, tisak "slobodnoga svijeta" podržava urotu šutnje o Titovim klaonicama. "Slobodni svijet" previše je usredotočio svoju pozornost na uživanje plodova pobjede a da bi mario za sudbinu gubitaka u nedavno završenoj igri.

Odbor za istraživanje bleiburške tragedije zaslužuje pohvalu za svoja nastojanja da upozna službeni civilizirani svijet s činjenicama bleiburških, mariborskih i drugih poratnih pokolja.

Dajem svoju časnu riječ vojnika da sam napisao ovaj iskaz o koncu Hrvatske vojske samo koliko sam to i sam iskusio, vidio i osjećao. Ja sam osobno sastavio original hrvatskoga teksta ovoga iskaza u vjeri da će pomoći da se za buduće naraštaje sačuva istina o dogadajima u kojima sam, zbog svoje narodnosti i visokoga čina, odigrao razmjerno važnu ulogu.[14]

General Vjekoslav Luburić

Carcagente (Valencia), Španjolska

15. kolovoza 1967.

---

[14] General Luburić nije doživio da u tisku vidi ovu svoju analizu. U nedjelju 20. travnja 1969. godine on bi umoren u Carcagentu blizu Valencie, kao žrtva "lova" u kojemu su mnoge ugledne hrvatske izbjeglice umorene od agenata jugoslavenske tajne policije, UDBE. Podulji članci o Luburićevu životu i smrti mogu se naći u svim važnijim španjolskim novinama i revijama. Na poseban način preporučujemo *La Actualidad Espan`ola* od 1. svibnja 1969., zbog cjelovitosti njezina članka o Luburiću. Koliko je nama poznato, američki mediji nisu uopće izvijestili o umorstvu generala Luburića. Sredinom šezdesetih godina, potonji je iskaz glavni urednik najprije doslovno preveo s hrvatskoga na engleski jezik. Onda je dr. Stanko Guldescu za američku publiku čitav iskaz uredio. Uređeni je tekst u ljeto 1967. na hrvatski preveden u nazočnosti generala Luburića, u njegovoj kući. Autor iskaza je uređeni tekst pred glavnim urednikom odobrio i vlastoručno ga potpisao točno na svetkovinu Velike Gospe 1967. godine. (Bilješka glavnog urednika i prevoditelja *Johna Ivana Prcele*.)